

УДК 349.3

СОЦІАЛЬНО-СТРАХОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ ЯК РІЗНОВИД ПРАВОВІДНОСИН СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

С. Синчук

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна*

З'ясовано поняття та сутність соціально-страхових правовідносин як правовідносин, що забезпечують функціонування основних галузевих соціально-забезпечувальних правовідносин. Доведено, що правова природа цих правовідносин зумовлена характеристиками соціального забезпечення як одного з обов'язків соціальної держави.

Ключові слова: соціально-страхові правовідносини, правовідносини соціального забезпечення, соціальні права людини, застрахована особа, соціальні ризики.

Теоретично-правовий аналіз проблем соціального страхування є невід'ємною складовою науки права соціального забезпечення. А відтак, усі вчені-представники галузевої науки певною мірою висвітлюють питання соціального страхування як пріоритетної організаційної форми соціального забезпечення громадян у сучасних умовах, у наукових статтях, навчальних посібниках, монографіях.

Водночас, зважаючи на так званий обслуговуючий характер соціально-страхових правовідносин щодо основних – соціально-забезпечувальних, у фаховій літературі здебільшого окреслена проблематика розглянута в контексті ототожнення соціально-страхових правовідносин з матеріальними, пов'язаними із забезпеченням особи, конкретними видами соціального забезпечення за програмами загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Метою статті її автор вважає з'ясування та аргументація поняття та сутності соціально-страхових правовідносин як самостійного різновиду галузевих правовідносин соціального забезпечення з власною метою, правовими підставами динаміки, суб'єктами та змістом.

У галузевій літературі соціально-страхові правовідносини традиційно розглядають як самостійний різновид комплексних правовідносин. Вони виникають під час реалізації особою права на соціальне забезпечення за рахунок коштів соціальних страхових внесків працівників, роботодавців, держави, бюджетних коштів, і, як зазначено в літературі, становлять єдність трьох взаємопов'язаних, але самостійних правовідносин. Водночас, систематизувавши погляди науковців, бачимо, що сутність та види соціально-страхових правовідносин визначені по-різному, а їх обсяг відповідно до аргументів авторів не збігається.

Ще на етапі зародження вітчизняної науки права соціального забезпечення В. С. Андреев зазначив, що соціально-страхові – це правовідносини: 1) між органом соціального страхування та підприємством (установою) з приводу формування фонду соціального страхування; 2) між органом соціального страхування та працівником щодо надання різних видів пенсій, допомог тощо; 3) між органом соціального страхування й іншими організаціями, пов'язаними із здійсненням функцій матеріального забезпечення працівників за рахунок коштів соціального страхування [1, с. 24].

Зазначена класифікація згодом знайшла своє відображення в авторських визначеннях правовідносин соціального страхування сучасного періоду. Так М. Ю. Федо-

рова трактує правовідносини соціального страхування (соціально-страхові правовідносини) як: правові зв'язки між суб'єктами соціального страхування (застрахованими, страховиками, страхувальниками та іншими організаціями та установами, що надають страхове забезпечення), які проявляються як кореспондуючі один одному права та обов'язки, спрямовані на забезпечення захисту застрахованих осіб від соціального ризику та його компенсацію шляхом надання у випадку настання страхового випадку виплат та послуг із соціального страхування, що відповідають застрахованому заробітку та іншому доходу, а також шляхом проведення заходів щодо попередження соціально-ризикових ситуацій [2, с. 166]. На схоже за змістом визначення досліджуваного поняття натрапляємо у монографії про правовідносини загальнообов'язкового державного соціального страхування, вчених – представників Харківської наукової школи права соціального забезпечення [3, с. 75].

На думку Е. Г. Тучкової, у сфері соціального страхування виникають: врегульовані фінансовим правом відносини між страхувальником і страховиком з приводу сплати внесків у фонди обов'язкового соціального страхування; відносини між роботодавцем і працівником з приводу реалізації останнім права на обов'язкове соціальне страхування; відносини у зв'язку з матеріальним забезпеченням застрахованих у порядку обов'язкового соціального страхування [4, с. 26].

Зокрема, В. Д. Роїк класифікує правовідносини соціального страхування за їх суб'єктним складом, змістом та об'єктивними характеристиками. Вчений розмежовує соціально-страхові правовідносини: 1) пов'язані із соціальним захистом застрахованих працівників, що виникають між ними, роботодавцями і страховими фондами; 2) стосовно збору і розподілу фінансових ресурсів соціального страхування між суб'єктами соціального страхування; 3) процедурні та процесуальні в рамках встановлення прав та обов'язків суб'єктів соціального страхування, наприклад, фіксація порядку розподілу страхового стажу і його обчислення, визначення розміру пенсій та допомог тощо [5, с. 121–122].

Процедурні соціально-страхові правовідносини виділяє також М. І. Боднарук [6, с. 169]. Теоретичною основою позиції вченого є розуміння правовідносин у сфері соціального страхування як соціально-забезпечувальних. Автор розмежовує їх, використавши наукові аргументи попередників щодо класифікації зазначених правовідносин на матеріальні (у них відбувається реалізація права громадян на одержання матеріального забезпечення чи соціальних пільг) та процедурні (пов'язані з призначенням виду соціального забезпечення).

Загальновідомою науковою аксіомою є теза, що процедурні є самостійним, хоча й допоміжним видом галузевих правовідносин з власними об'єктивними характеристиками, притаманними для всієї системи однойменних правовідносин соціального забезпечення. А отже, обґрунтовувати їх як різновид соціально-страхових, очевидно, немає сенсу.

Соціально-страхові правовідносини відповідно до аргументів К. С. Батигіна [7, с. 17] та М. В. Лушнікової [8, с. 195] є складними трьохсторонніми, що виникають з метою страхування від соціальних ризиків втрати заробітку чи роботи, та охоплюють два види правових зв'язків: соціально-аліментарні, учасниками яких є застрахований працівник та страховий фонд (організація) і соціально-зобов'язальні – між страховими фондами (організаціями) та страховиками щодо надання страхових виплат та послуг, а також здійснення страхових внесків на умовах, передбачених законом та договором.

Натомість М. Ю. Федорова, заперечуючи трьохсторонній правовий зв'язок між працівником, органом, що здійснює соціальне страхування та страхувальни-

ком, вважає їх комплексом взаємопов'язаних правовідносин двостороннього виду: щодо сплати страхових внесків та щодо соціально-страхових виплат особі у випадку настання соціального ризику [2, с. 157]. Аналогічний підхід запропоновано і в аргументах І. О. Гуменюк. Це – урегульовані нормами права суспільні відносини, що з'являються між страховиком, застрахованим і страхувальником з приводу формування страхових коштів та їх витрачання підчас реалізації застрахованими особами (або членами їх сім'ї) права на соціальне забезпечення і профілактику соціальних ризиків [9, с. 15].

Розуміння соціального страхування як системи правовідносин, пов'язаних з реалізацією права особи на соціальне забезпечення у випадках законодавчого встановлення соціальних ризиків запропонували С. О. Сільченко та Є. А. Степанова. Це: 1) система правовідносин між страхувальником, застрахованим і страховиком, що виникають у зв'язку із наданням матеріального забезпечення та соціальних послуг громадянам у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості та в інших випадках, передбачених законом, а також у зв'язку із здійсненням профілактичних заходів, спрямованих на запобігання негативним наслідкам соціальних ризиків, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків роботодавцями, громадянами, а також з бюджетних та інших джерел, передбачених законом [10, с. 90]; 2) результат впливу комплексу правових норм на суспільні відносини, що опосередковують захист громадянина в ситуаціях, що мають наслідком неможливість самостійного забезпечення нормальних життєвих умов [11, с. 374].

У науковій літературі поряд із поняттям, правовими характеристиками та видами з'ясовується місце соціально-страхових правовідносин у системі права [12, с. 20; 13, 14].

Неоднозначними є наукові аргументи стосовно галузевої приналежності соціально-страхових правовідносин. Тут варто виділити три напрями обґрунтувань.

Вчені – представники першого, Р. І. Іванова та В. А. Тарасова [15, с. 100], Т. В. Іванкіна [16, с. 22] розглядали правовідносини щодо сплати страхових внесків як такі, що опосередковують формування фонду соціального забезпечення та не відповідають сутності формування суспільних фондів споживання, а отже, не є соціально-забезпечувальними. М. В. Лушнікова та А. М. Лушніков [17, с. 491], Е. Г. Тучкова [4], С. О. Сільченко [18, с. 609], Т. А. Занфірова, М. І. Іншин, С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко [19, с. 170], М. Ю. Федорова [2, с. 157] обґрунтовують комплексний, міжгалузевий правовий характер правовідносин соціального страхування. Вони регулюються нормами права соціального забезпечення, фінансового, адміністративного та цивільного права. У науковій літературі наводяться аргументи на користь тієї чи іншої природи цих правовідносин та їх розмежувальні ознаки. Комплексний підхід щодо загальнообов'язкового державного соціального страхування за переконанням С. О. Сільченко не дає підстав для висновку про можливість зведення усіх зв'язків, які виникають між учасниками даної системи, до єдиних правових відносин [18, с. 609].

І лише правовідносини щодо соціально-страхового матеріального забезпечення у випадку настання соціального ризику чи правовідносини, пов'язані з профілактикою соціального ризику вважають результатом впливу норм галузі права соціального забезпечення на відповідні суспільні відносини [18, с. 609; 20, с. 44].

Друга група вчених обґрунтовує правовідносини соціального страхування як трудові. Так, за переконанням О. М. Круглова правовідносини соціального страхуван-

ня виникають між роботодавцем та робітником, які пов'язані трудовим договором (внутрішні) та в процесі збору і переказу на рахунок соцстраху страхових платежів, а також ініціації наступної передачі страхувальникові, переданих роботодавцеві відповідним органом державної виконавчої влади належних застрахованій особі страхових виплат [21, с. 284].

Таке розуміння об'єкту дослідження логічно впливає з історичних передумов генези правовідносин соціального страхування. Адже їх виникнення пов'язують з етапом обґрунтування відмінностей правовідносин страхування майна та правовідносин страхування соціальних ризиків найманих працівників. Класичними академічними розробками проблем соціального страхування на етапі їх зародження є праці В. Г. Яроцького (кін. XIX – поч. XX ст.) [25]. Проблему соціального страхування він розглядав у широкому контексті через відносини працівників та роботодавців та визначення особливостей праці як об'єкта господарського обороту.

Ще одним аргументом на користь трудових правовідносин соціального страхування слугує доктрина економічної науки та світова практика, що відображена у положеннях конвенцій МОП, які трактують соціальні страхові внески як резервування частини заробітної плати працівників. Їх економічна та правова природа, на думку Е. Г. Тучкової, є безальтернативною та свідчить, що страхові внески слугують об'єктом соціальної власності: є соціальним капіталом застрахованих осіб та їх утриманців, який вони використовують у випадку настання страхових випадків. Функція ж держави щодо цих фінансових джерел – гарантувати їх збереження та цільове використання, ефективно розпоряджатися ввіреними їм ресурсами [23, с. 155].

Соціально-страхові правовідносини є трудовими, вважає В. Д. Роїк, оскільки виникають між суб'єктами трудових відносин щодо отримання матеріальних та (або) нематеріальних благ у випадку настання для застрахованих працівників та членів їхніх сімей соціальних ризиків втрати працездатності чи місця роботи, що здійснюються в обов'язковій страховій формі – у вигляді грошових виплат та надання соціальних і медичних послуг [24, с. 155].

Ми підтримуємо твердження М. Л. Захарова про те, що правовідносини соціального страхування безпосередньо пов'язані з трудовими, породжені ними, є їх наслідком, однак не зумовлені нормами трудового права [25, с. 48]. Страхова система забезпечення сьогодні відірвана від трудових відносин та трудового права [25, с. 49]. Адже: 1) між суб'єктами трудових правовідносин виникає лише один із видів правових зв'язків у сфері соціального страхування. Вони також виникають і під час здійснення трудової діяльності за нормами цивільного права; 2) трудовий договір, хоч і є тим юридичним фактом, що зумовлює появу соціально-страхових правовідносин, однак не єдиним. Реєстрація особи суб'єктом підприємницької діяльності також породжує соціально-страхові правовідносини; 3) розуміння сутності соціальних страхових внесків як відкладеної заробітної плати дещо звужує їх соціальний зміст, зумовлений домінуючою в суспільстві доктриною солідарної відповідальності суспільства за індивідуальні соціальні ризики особи.

Третій напрям задекларованої полеміки щодо галузевої приналежності правовідносин соціального страхування ґрунтується на тезі, що соціально-страхові правовідносини є різновидом правовідносин соціального забезпечення. Свого часу на цьому наполягали В. С. Андрєєв та М. І. Полупанов [26, с. 55–56].

В сучасних наукових дослідженнях зроблено спроби навести аргументи, які б підтверджували соціально-забезпечувальну природу соціального страхування. Зокрема, С. Н. Єршоміна вважає, що критерієм розмежування галузевої приналеж-

ності відносин соціального страхування в сфері соціального забезпечення повинні бути соціальні ризики [27, с. 340]. Вчена визначила межі нормативного правового регулювання відносин соціального страхування як самостійного блока у рамках права соціального забезпечення та наводить аргументи про недоцільність розпорощення правовідносин соціального страхування на різні видові групи. Наприклад, розщеплення зобов'язання щодо виплати допомоги у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю між роботодавцем та соціальним фондом не призводить до появи двох правовідносин обов'язкового соціального страхування, одне з яких регулюється нормами трудового права, а інше – нормами права соціального забезпечення.

Зокрема, Н. Н. Нікіфорова також вважає, що правовідносини, пов'язані із формуванням фондів соціального забезпечення та щодо організації управління соціальним забезпеченням є різновидом галузевих правовідносин. Перехід на змішані форми соціального забезпечення, посилення залежності подальших розподільчих відносин соціального забезпечення від відносин, що передують їм щодо збору та управління цими коштами, змінюють уявлення про право соціального забезпечення як галузь права, що регулює лише розподільчі відносини [28, с. 552–553].

Концепцію соціально-страхових правовідносин у рамках правовідносин соціального забезпечення обстоюють автори Академічного курсу з права соціального забезпечення – представники Львівської наукової школи соціального забезпечення. Вчені обстоюють тезу, що юридична природа цих відносин така, що ефективності правового регулювання у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування можна об'єктивно досягти лише за умови належності їх до сфери права соціального забезпечення. Соціально-страховими є врегульовані нормами права суспільні відносини щодо організації соціального страхування, утворення соціальних страхових фондів, формування коштів останніх та розподілу цих коштів між особами, котрі потребують відповідного забезпечення [29, с. 25].

Методологічною основою наших наукових аргументів є висновки науковців про цільове спрямування та правові підстави соціально-страхових правовідносин, сферу та мету їх виникнення з боку основного суб'єкта соціально-забезпечувальної політики держави – особи, яка, зазнавши впливу соціальних ризиків та отримавши їх негативні наслідки, потребує усунення цих наслідків найкращими для особи способами.

Вважаємо, що досить багате розмаїття відносин соціального забезпечення не впливає на характер їх правової природи, яка зумовлена сутністю соціального захисту громадян як одного з обов'язків і завдань соціальної держави. Соціально-страхові правовідносини є невід'ємним структурним елементом системи соціального захисту. Це – форма соціального захисту, згідно із якою особи, які відповідають вимогам законодавства чи договору, мають право на еквівалентну внескам допомогу, розмір та підстави якої визначені законом (договором). Вони слугують для забезпечення належного рівня забезпечення, фінансування, обліку та надання коштів соціального страхування для здійснення матеріального забезпечення застрахованих осіб (членів їх сімей) у разі настання страхового випадку.

Об'єктивна природа соціально-страхових відносин, на нашу думку, зумовлена тим, що «соціальне страхування має сенс, оскільки здатне забезпечувати реалізацію соціальних інтересів застрахованих» [30, с. 79]. І припинення (зникнення) соціально-забезпечувальних правовідносин, в рамках яких реалізується основний зміст права особи на соціальне забезпечення, об'єктивно припиняє доцільність функціонування

соціально-страхових правовідносин. Задекларований у вітчизняному законодавстві принцип цільового використання коштів лише підсилює розуміння соціально-страхових правовідносин як таких, що забезпечують функціонування основних – соціально-забезпечувальних правовідносин.

В основу правовідносин соціального забезпечення, а отже і соціально-страхових покладені соціальні права людини. Вони, хоч і не спричиняють безпосередні правовідносини, але сам факт юридичного проголошення цих прав презюмує появу в перспективі правовідносин щодо кожного з них. Держава, встановлюючи в імперативному порядку приписи – гарантувати, надати, сплатити, забезпечити, визначає спосіб реалізації громадянами своїх прав на соціальне забезпечення.

Соціальна значущість правових норм, що регулюють відносини обов'язкового соціального страхування, відображена в тому, що вони є частиною механізму правового регулювання, котре має забезпечити гідне існування людини, що відповідає статусу України як соціальної держави [31, с. 374]. Адже гарантоване право кожного громадянина ст. 46 Конституції на соціальне забезпечення одною з форм свого здійснення охоплює обов'язкове соціальне страхування.

Україна як соціальна держава, беручи до уваги ідеї, побажання та міжнародно-правові зобов'язання, які витікають з підписаних нею міжнародних конвенцій, а також, враховуючи світовий досвід розвинутих держав, прагне створити гідний рівень соціального забезпечення своїх громадян за допомогою не лише державного соціального забезпечення, але й альтернативних форм соціального страхування [32, с. 184]. Саме держава є зобов'язаною щодо створення належного механізму реалізації особою права на соціальне забезпечення, а тому визначає уповноважених суб'єктів, які від її імені чи за її соціальним замовленням забезпечують якісне функціонування системи соціального забезпечення.

Соціально-страхові відносини мають підставами своєї появи юридичні факти, передбачені імперативними приписами про обов'язкову реєстрацію страхувальників та обов'язкову сплату ними страхових внесків. Особливості виникнення, зміни і припинення правовідносин загальнообов'язкового державного соціального страхування зумовлені тим, що вони тісно пов'язані і до певної міри залежні від трудових та цивільних правовідносин. Зокрема, уклавши трудовий договір, працівник набуває статусу застрахованої особи і має право вимагати від роботодавця перерахунку страхових внесків у соціальні страхові фонди.

Суб'єктами соціально-страхових правовідносин є застраховані особи, страхувальники та страховики. Участь суб'єктів у соціально-страхових правовідносинах є досить різноплановою за характером та змістом. Особливість правових зв'язків між застрахованими особами, страхувальниками та страховиками зумовлена їх правовим становищем у цих правовідносинах. З-поміж усіх цих учасників центральним суб'єктом соціально-страхових правовідносин вважаємо застраховану особу, адже саме її інтерес слугує об'єктом страхування, а механізм реалізації нею права на соціальне забезпечення спричиняє доцільність та необхідність існування соціально-страхових правовідносин.

У галузевій літературі обґрунтовано, що у соціально-забезпечувальних правовідносинах, як це і належить відносинам імперативного характеру, суб'єкти підпорядковуються один одному. Субординація суб'єктів цих правовідносин є аналогічною абсолютним правовідносинам та відображена у зв'язку: застрахована особа є головною та має право вимагати ефективності механізму реалізації нею права на соціальне забезпечення, а зобов'язаним суб'єктом є держава та її органи, уповноважені забезпечувати соціальні права громадян.

Страховик в особі соціальних страхових фондів та страхувальник (здебільшого роботодавець щодо найманих працівників) є зобов'язаними суб'єктами, і їхня діяльність врегульована на основі категоричних приписів. Роботодавці зобов'язані зареєструватись як платники соціальних страхових внесків та сплачувати їх у розмірах та порядку, визначених законодавством та договором. Соціальні страхові фонди зобов'язані здійснювати організаційну діяльність щодо функціонування системи соціального страхування як однієї з пріоритетних організаційно-правових форм соціального забезпечення громадян у сучасних умовах.

Змістовні ознаки соціально-страхових правовідносин виявляються в обов'язку страхувальників сплачувати страхові внески, а страховиків акумулювати та контролювати їх за цільовим та ефективним використанням. Відповідно до законодавства соціальні страхові фонди є органами, які керують та управляють окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, провадять збір та акумуляцію страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечують фінансування виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням та виконують інші функції.

У контексті нашого дослідження важливою також є певна особливість правового статусу застрахованих осіб. Адже відповідно до правових приписів, окрім статусу правоможних осіб, вони також є зобов'язаними суб'єктами та у соціально-страхових правовідносинах сплачують соціальні страхові внески самостійно.

Як видається, обов'язок сплачувати страхові внески не змінює сутності правових зв'язків між застрахованими особами, страхувальниками та страховиками. У соціально-організованому суспільстві реалізація соціальних прав особи неможлива без реалізації її індивідуальної відповідальності за майбутнє соціальне забезпечення. Закономірністю функціонування правовідносин соціального забезпечення є поєднання соціальної солідарної відповідальності всіх учасників системи та соціальної індивідуальної відповідальності за власне майбутнє соціальне забезпечення у випадку настання соціального ризику. І застрахована особа, не реалізувавши власну соціальну індивідуальну відповідальність, не в змозі реалізувати право, забезпечене соціальною солідарною відповідальністю.

Обов'язкова участь страхувальників у соціально-страхових правовідносинах зумовлені наявністю трудових правовідносин із застрахованою особою, тобто якихось додаткових зобов'язань між страховиком і застрахованою особою щодо сплати страхових внесків не виникає. Вони визначені законом і виникають в ході укладення трудового договору.

Вартими уваги є обґрунтування російського вченого А. Ю. Вегнера, який ще на поч. ХХ ст. вважав, що страхування працівників не є договором, а обов'язковими приписами – правилами страхування. Це – не двосторонні правовідносини, це два односторонні зобов'язання, що виникають на підставі одного й того самого юридичного факту. Саме цим фактом створюється відомий правовий стан особи (за сучасним законодавством – стан застрахованості), наслідком якого є те, що особа – працівник має право вимагати допомоги у випадку настання відомих випадків.

Назва «соціально-страхові правовідносини» відображає сутність правових зв'язків між їхніми суб'єктами. У них, як передумові соціального забезпечення особа реалізує соціально-індивідуальну відповідальність щодо власного майбутнього забезпечення у випадку настання соціальних ризиків. Спірним, на нашу думку, вважати, що має значення лише факт сплати страхового соціального внеску. Вагомішим є той факт, що місяць, за котрий сплачено страховий внесок поповнив страховий стаж особи, що, своєю чергою, є обов'язковою умовою надання особі страхових видів соціального забезпечення.

Соціально-страхові правовідносини мають властиве лише їм соціальне призначення – створюють можливість особі сформувати один із необхідних для реалізації права на соціальне забезпечення за програмами загальнообов'язкового державного соціального страхування юридичних фактів – страховий стаж особи. Страховий стаж (як сукупність періодів сплати страхових внесків) є своєрідним відображенням часткової участі особи у формуванні загальнообов'язкової державної системи соціального страхування та слугує підставою для обчислення її майбутніх виплат.

За недержавними програмами в рамках соціально-страхових правовідносин особа – учасник недержавного соціального забезпечення, формує соціальний капітал, який надалі слугуватиме основою для визначення змісту та обсягу права на соціальне забезпечення.

З часу сплати першого страхового внеску у соціальні страхові фонди і впродовж усього періоду особа набуває статусу застрахованої особи, що визначає зміст та обсяг її права на соціальне забезпечення в рамках державної чи недержавних програм.

Підсумовуючи, вважаємо, що соціально-страховими правовідносинами як різновидом галузевих правовідносин соціального забезпечення є врегульовані нормами права соціального забезпечення відносини щодо набуття особою (працівником, самозайнятою особою чи прирівняними законодавством до них осіб) правового статусу соціально-застрахованої особи, перебування в ньому та формування страхового стажу чи соціального капіталу застрахованої особи як необхідної якісної та кількісної передумови реалізації права на соціальне забезпечення.

Правові зв'язки між суб'єктами соціально-страхових правовідносин як таких, що забезпечують функціонування основних галузевих соціально-забезпечувальних правовідносин, відображені у тезі: правомочною стороною є застрахована особа (чи члени її сім'ї), а зобов'язаною – соціальні страхові фонди та страхувальник (роботодавець та (або) застрахована особа).

Список використаної літератури

1. *Андреев В. С.* Правоотношения по государственному социальному страхованию в СССР / Виталий Семенович Андреев. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1962. – 232 с.
2. *Федорова М. Ю.* Теоретические проблемы правового регулирования социального страхования : монографія / Марина Юрьевна Федорова. – Омск : Омский госуниверситет, 2003. – 382 с.
3. Правовідносини із загальнообов'язкового державного соціального страхування: теоретичний аспект : монографія / В. В. Андрійв, О. В. Москаленко, С. М. Прилипка, О. М. Ярошенко. – Харків : Видавництво «ФІНН», 2011. – 280 с.
4. *Тучкова Э. Г.* Обеспечение права работниковна обязательное социальное страхование / Э. Г. Тучкова // Аналитический вестник. – М., 2004. – № 5. – С. 13–27.
5. *Роик В. Д.* Основы социального страхования: организация, экономика и право : учебник / В. Д. Роик. – М. : Изд-во РАГС, 2007. – 456 с.
6. *Боднарук М. І.* Соціальне страхування в Україні: правові аспекти становлення та розвитку / М. І. Боднарук // Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 2002. – 247 с.
7. *Батыгин К. С.* Правовые проблемы социального страхования в СССР : автореф. дисс. на соискание уч. степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.05 / Константин Степанович Батыгин ; Высш. шк. профдвижения ВЦСПС. – М., 1975. – 35 с.

8. *Лушнікова М. В.* Государство, работодатели и работники: история, теория и практика правового механизма социального партнерства (сравнительно-правовое исследование) / М. В. Лушнікова. – Ярославль : ЯрГУ, 1997. – 199 с.
9. *Гуменюк І. О.* Правові основи становлення соціального страхування в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / І. О. Гуменюк – Харків, 2001. – 19 с.
10. *Сільченко С. О.* Щодо поняття «загальнообов'язкове державне соціальне страхування» / С. О. Сільченко // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 6. – С. 87–90.
11. *Степанова Е. А.* Об отраслевой принадлежности отношений по обязательному социальному страхованию / Е. А. Степанова // Право человека на жизнь и гарантии его реализации в сфере труда и социального обеспечения : материалы международной научно-практической конференции ; под ред. д-ра юрид. наук К. Н. Гусова. – М. : Проспект, 2008. – С. 374–377.
12. *Прилипко С. М.* Предмет права соціального забезпечення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / С. М. Прилипко. – Харків, 2007. – 47 с.
13. *Янишен В. П.* Поняття та ознаки страхових правовідносин в Україні : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес, сімейне право; міжнародне приватне право» / Віктор Петрович Янишен. – Харків : Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, 1997. – 18 с.
14. *Юрах В. М.* Фінансово-правові засади страхування в Україні : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В. М. Юрах. – Одеса : Одеська нац. юрид. акад., 2008. – 19 с.
15. *Іванова Р. И.* Предмет и метод советского права социального обеспечения / Р. И. Иванова, В. А. Тарасова. – М. : Изд-во МГУ, 1983. – 226 с.
16. *Іванкіна Т. В.* Правовое регулирование распределительных общественных фондов потребления / Т. В. Иванкіна. – Л., 1979. . – 101 с.
17. *Лушнікова М. В.* Курс права социального обеспечения / М. В. Лушнікова, А. М. Лушніков. – М. : ЗАО Юстицинформ, 2008. – 600 с.
18. *Сільченко С. О.* Окремі питання теорії правовідносин соціального страхування / С. О. Сільченко // Тенденції розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення ; зб. наук. праць : матеріали I міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25–26 квіт. 2013 р.) / за ред. проф. М. І. Іншина, проф. Н. М. Хуторян, доц. В. І. Щербини. – К. : Ніка-Центр, 2013. – С. 605–609.
19. *Право соціального забезпечення в Україні : підручник / Т. А. Занфірова, М. І. Іншин, С. М. Прилипко та ін. ; за заг. ред. Т. А. Занфірової, С. М. Прилипко, О. М. Ярошенка. – 2-ге вид. перероб. і доп. – Харків : ФІНН, 2012. – 640 с.*
20. *Буянова М. О.* Право социального обеспечения : учеб. пособие / М. О. Буянова, З. Л. Кондратьева, С. И. Кобзева. – М. : Нолидж, 1997. – 520 с.
21. *Круглов О. М.* Галузева приналежність соціального страхування в Україні в контексті аналізу предмету правового регулювання трудового права / О. М. Круглов // Трудове право в контексті розбудови громадянського суспільства : матеріали міжнародної науково-практичної конф. (м. Путивль, 14–16 червня 2012 р.) / за ред. проф. В. С. Венедиктова. – Путивль : Українська асоціація фахівців трудового права, Сумський національний аграрний університет, Путивльський коледж Сумського національного аграрного університету, 2012. – С. 281–291.
22. *Грунтовно праці В. Г. Яроцького проаналізували М. В. Лушнікова та А. М. Лушніков [17, с. 367].*

23. Тучкова Э. Г. Право человека на жизнь и его гарантии в сфере социального обеспечения / Э. Г. Тучкова // Право человека на жизнь и гарантии его реализации в сфере труда и социального обеспечения : материалы международной научно-практической конференции ; под ред. д-ра. юрид. наук К. Н. Гусова. – М. : Проспект, 2008. – С. 15–23.
24. Роик В. Д. Экономика, финансы и право социального страхования : Институты и страховые механизмы / В. Д. Роик. – М. : Альпина Паблишер, 2013. – 257 с.
25. Захаров М. Л. Социальное страхование в России: прошлое, настоящее и перспективы развития (трудовые пенсии, пособия, выплаты пострадавшим на производстве) : монография / М. Л. Захаров. – М. : Проспект, 2013. – 312 с.
26. Полупанов М. И. Право социального обеспечения – самостоятельная отрасль права / М. И. Полупанов // Советское государство и право. – 1971. – № 9. – С. 55–56.
27. Еремина С. Н. Социальное страхование в сфере регулирования норм права социального обеспечения / С. Н. Еремина // Право человека на жизнь и гарантии его реализации в сфере труда и социального обеспечения : материалы международной научно-практической конференции ; под ред. д-ра юрид. наук К. Н. Гусова. – М. : Проспект, 2008. – С. 335–341.
28. Никифорова Н. Н. Место права социального обеспечения в системе российского права / Н. Н. Никифорова // Российский ежегодник трудового права. – 2005. – № 1. – С. 548–554.
29. Право соціального забезпечення України: академічний курс : підруч. для студ. юрид. спец. ВНЗ / П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, С. М. Синчук та ін. ; за ред. П. Д. Пилипенка. – К. : Концерн Видавничий дім «Ін Юре», 2006. – 496 с.
30. Сільченко С. О. Деякі тривожні тенденції правового регулювання соціального страхування / С. О. Сільченко // Трудове право, право соціального забезпечення та сучасні проблеми проходження служби в органах внутрішніх справ : матеріали всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листопада 2011 р.) / за заг. ред. К. Ю. Мельника. – Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2011. – С. 75–79.
31. Баймуратов М. О. Міжнародно-правові зобов'язання держав у сфері становлення альтернативних форм соціального страхування : монографія / М. О. Баймуратов, О. С. Савич. – Одеса : Фенікс, 2009. – 280 с.

СОЦИАЛЬНО-СТРАХОВЫЕ ПРАВООТНОШЕНИЯ КАК РАЗНОВИДНОСТЬ ПРАВООТНОШЕНИЙ СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

С. Синчук

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, 79000 Львов, Украина*

Выяснено понятие и сущность социально-страховых правоотношений как правоотношений, обеспечивающих функционирование основных отраслевых социально-обеспечительных правоотношений. Доказано, что правовая природа этих правоотношений обусловлена характеристиками социального обеспечения как одной из обязанностей социального государства.

Ключевые слова: социально-страховые правоотношения, правоотношения социального обеспечения, социальные права человека, застрахованное лицо, социальные риски.

**SOCIAL-INSURANCE LEGAL RELATIONS AS KIND
OF LEGAL RELATIONS OF SOCIAL SECURITY*****S. Sychuk****Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska Str., 1, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

The notion and gist of social-insurance legal relations, that provide the operation of basic legal-field social security legal relations are ascertained. The author argues that legal nature of these legal relations is stipulated by the attributes of social security as one of the duties of a social state.

Key words: social-insurance legal relations, legal relations of social security, social human rights, insured person, social risks.

*Стаття: надійшла до редакції 23.04.2013
прийнята до друку 29.04.2013*